

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КОНФЛІКТНОСТІ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ

Досить важливу роль в житті, розвитку особистості, сім'ї, життєдіяльності закладу освіти, держави, суспільства та взагалі людства відіграють конфлікти. Впродовж усього існування людської цивілізації була і залишається актуальною проблематика конфліктної взаємодії, адже розвиток соціуму є безперестанним створенням і подоланням конфліктних ситуацій. Саме конфлікт, як соціально-психологічний феномен, являється закономірною і природною характеристикою соціальних відносин.

Дослідження конфлікту потребує трактування своєрідної аксіоми про загальну конфліктність людського існування. Адже людина живе в суспільстві, діє в системі міжособистісних стосунків, а її життєдіяльність спрямована на задоволення власних потреб. За винятком потреби в повітрі, решта інших потреб ніколи цілковито не задоволена. Тому людина приречена на конфлікт. Постає інше запитання: чи конфліктність є рисою особистості та причиною будь-якого конфлікту, чи конфлікт виникає як наслідок людської взаємодії саме із соціальним середовищем?

Щодо вирішення цієї проблеми, можна говорити про існування щонайменше двох поглядів. Перший з них бере початок ще від Аристотеля й підкреслює суспільне начало людини, її здатність до співпраці з іншими – здатність, закладену в людській сутності. Зовсім протилежною є тенденція, яку запропонував Т. Гоббс: людину трактують як певну самість, індивіда, для якого інші люди є лише середовищем існування, перебування, і який діє за принципом «війни всіх проти всіх».

У сучасних теоріях конфлікту збережено дихотомію в поглядах на проблематику конфліктності людської взаємодії. Е. Дюркгейм, Е. Мейо, Т. Парсонс роблять акцент на стійкості та стабільності суспільства, стверджуючи про те, що конфлікт є тільки певним відхиленням, «хворобою» людських стосунків. Натомість М. Вебер, Р. Дарендорф, В. Парето розглядають конфлікт як необхідний чинник у поясненні соціальних процесів та їх змін. За такого поділу концепцій суспільного розвитку виникають два самостійні різновиди теорії конфлікту: функціоналізм і соціологія конфлікту. Однак уважніший аналіз цих теоретичних розробок дає змогу стверджувати, що представники соціології конфлікту, як і теоретики «консенсусного» напряму, теж аналізують питання консенсусу та стабільності й аж ніяк не ігнорують проблематику, пов'язану зі соціальним напруженням, конфліктами. Проте сама собою дихотомія «конфлікт – консенсус», або «напруженість –

стабільність», зберігається як важлива проблема стосовно теоретичних побудов соціальної психології.

Розглянемо перший аспект: конфлікт як хвороба суспільства. Вагомий внесок у розроблення проблеми взаємин суспільства й особистості зробив Е. Дюркгейм. Вчений розглядає суспільство як реальність, що перебуває над людиною. Кожен індивід, котрий з'являється на світ, споглядає суспільство та його інститути уже сформованими, усталеними. У кожної людини ніби існує дві свідомості: «одна, спільна в нас з цілою групою, яка являє собою не нас самих, а суспільство, що живе та діє в нас; друга, навпаки, являє собою те, що в нас є особистого та відмінного» [2, с.126]. Саме в цій двоякості індивідуальної та колективної свідомості й полягають вирішальні передумови особистісного конфлікту.

Е. Дюркгейм у своїй теорії спирається на принцип органічної солідарності суспільства, розглядаючи саме конфлікт як певну патологію в існуванні соціальних систем. Тотожного погляду дотримується Т. Парсонс, котрий характеризує конфлікт як деструктивний і дисфункціональний. Термін «конфлікт» Т. Парсонс часто замінює іншим – «напруження», розглядаючи конфлікт як «епідемічну» форму хвороби соціального організму. Соціальне напруження виникає на всіх рівнях соціальної дії: на рівні організму, особистості, суспільства та культури. Таке напруження або долає межу, що забезпечує збереження системи, або не долає її – через дію механізмів контролю та саморегулювання системи. Проте, якщо напруження виходить на цей рівень, воно буде пов'язано з більш чи менш сильними компонентами ірраціональної поведінки, що є важливим моментом кризових відносин [5].

Сучасний американський соціолог К. Боулдінг прагне сформулювати цілісну наукову теорію конфлікту, описуючи в її межах усі прояви живої та неживої природи, індивідуального та суспільного життя. Термін «конфлікт» у цьому аспекті використовують частіше під час аналізу фізіологічних, біологічних чи соціальних явищ. К. Боулдінг, вказуючи «на безкінечну війну моря проти суші й одних форм змінної природи проти інших форм», вважає, що навіть нежива природа переповнена гострими конфліктами. У своєму науковому доробку «Конфлікт та захист. Загальна теорія» він зазначає, що всі конфлікти мають спільні зразки розвитку і що вивчення саме цих спільних елементів може представити феномен конфлікту [4, с.53].

Конфлікт як психологічний феномен найяскравіше виражено в психодинамічних підходах, котрі трактують конфлікт як результат внутрішніх структур і тенденцій психіки внаслідок законів її власного існування. Особистість розглядають як «динамічну конфігурацію процесів, що перебувають у нескінченному конфлікті» [3, с.106]. Інтерпретації конфлікту в цьому напрямі заклав саме З. Фрейд.

Конфлікти, відповідно до цього підходу, – це частина внутрішнього життя індивіда, котре впливає на розвиток особистості. Тому цілком зрозуміло, що з усіх різновидів конфлікту первинним для психоаналізу є внутрішній, або, іншими словами, «психічний конфлікт», котрий являється постійним елементом духовного життя людини, якому властиве безперервне зіткнення потреб, психічних систем і сфер особистості.

Сучасні конфліктологічні розробки в українській психології напрямлені саме на осмислення практичних проблем у виникненні та розв'язанні конфліктів. Зокрема, практичне дослідження сутності та природи внутрішньо-особистісних конфліктів викладено в роботах Л. Бурлачука, О. Донченко, Н. Максимової, М. Пірен, Т. Титаренко. Велику увагу українська психологія приділяє проблемам психологічного консультування та психотерапії внутрішньо-особистісних конфліктів (О. Бондаренко, В. Панок, Н. Чепелева).

Окрім загального переважаючої практичної орієнтації сучасної психологічної науки в галузі конфліктів та збереження цієї тенденції, можна також упевнено говорити про становлення нового відношення до конфлікту, «не тільки як до природного та закономірного явища, а як до такого, що виконує важливі функції в психічній діяльності людини» [1, с.66].

Отже, теоретичне визнання того факту, що конфлікт є необхідною і закономірною ознакою суспільного життя, вимагає чіткого визначення термінологічного апарату в галузі конфліктології, вивчення причин виникнення конфлікту й, найголовніше, переходу до створення теорії та «техніки» розв'язання конфліктів різних типів.

Література:

1. Гришина Н. В. Психология конфликта. Санкт-Петербург, 2000. 464 с.
2. Дюркгейм Е. О разделении общественного труда. Метод социологии. Москва, 1991. 572 с.
3. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. Санкт-Петербург, 2000. 608 с.
4. Boulding K. E. Conflict and defence: A general theory. New York, 1982. 213 p.
5. Rubin J. Z., Pruitt D. G., Kim S. H. Social conflict: Escalation, stalemate and settlement (2 ed.). New York, 1994. 573 p.